

צו השעה - שמרו על צב היבשה המדברי

עד כמה שהדבר יישמע מוזר - בנוסף לכל המשימות העומדות בפני מדינת ישראל, מוטלת עלינו גם האחריות העולמית לשמירה על... צבים. ולא סתם צבים - אלא על מין של צב הקיים בעולם בטבע רק בנגב. והמשימה - שמירה על צב היבשה המדברי.

צילום: חזי ששון

צב היבשה המדברי פעיל בעיקר בסתיו, בחורף ובאביב.

לאט-לאט הולך לו צב היבשה המדברי ונעלם מעולמנו. צב היבשה המדברי, הנפוץ בישראל רק במערב הנגב ובמישור ימין, מוגדר על ידי ה-IUCN (איגוד שמירת הטבע העולמי) כמין הנמצא בסכנת הכחדה חמורה. גודל האוכלוסייה העולמית מוערך ב-3,000 פרטים, אשר רובם המכריע (כנראה שכולם) חיים כיום בתחומי ישראל. בעבר חי צב היבשה המדברי גם בצפון-מזרח מצרים (מזרחית לשפך הנילוס) ובצפון חצי האי סיני, אולם אוכלוסיות אלו נכחדו או שנותרו מהן פרטים אחדים בלבד.

עד לפני כשנתיים הוגדרו אוכלוסיות צב היבשה המדבריים מישראל וסיני כשייכות למין *Testudo kleinmanni*, המאכלס את אזורי החולות במצרים ולוב ונמצא גם הוא כיום בסכנת הכחדה חמורה. בדיקה מחודשת של הדמיון המורפולוגי בין האוכלוסיות השונות הביאה למסקנה כי האוכלוסיות המזרחיות הן למעשה מין נפרד. צב היבשה המדברי מאכלס אזורי חולות מדבריים. בישראל הוא נמצא כיום באזור הנגב, באזורי החולות, דרומית ומערבית לבאר שבע, וכן

תוחלת חייו של צב היבשה המדברי בטבע, בהנחה שאינו נטרף או נרמס, מוערכת בלפחות 20 שנה, אם כי תוחלת החיים המרבית של הצבים אינה ידועה.

לפני שנים הוחלט בגן החיות התנ"כי להתגייס לטובת שימור וריבוי צבי היבשה המדבריים. לגן החיות הובאו על ידי מגדל פרטי כמה צבים שזוהו כצבי יבשה מדבריים, ומהר מאוד הבינה עליזה רומן, מנהלת הביתן לחיות קטנות בגן החיות,

כי בידיה ובאחריותה משימה ייחודית - הקמת גרעין הרבייה הראשון בעולם של צבי יבשה מדבריים, כגיבוי לאוכלוסייה ההולכת וקטנה ומצויה בסכנת הכחדה מוחשית ומידית בטבע. עליזה יצאה למסע בין פינות חי ברחבי הארץ כולה, אך בעיקר בקיבוצי הדרום, במטרה לחפש "מועמדים" שיצטרפו לגרעין הרבייה. רבים מאלה שפגשה בכלל לא ידעו על ה"אוצר" שיש בפינת החי שלהם, ועל החשיבות הזואולוגית של הצבים

שנמצאים ברשותם. קרן מלגות המחקר של גן החיות התנ"כי ע"ש פרופ' שולוב (מייסד גן החיות התנ"כי) התגייסה לעזרה - ואפשרה את מסע החיפוש והמחקר אחר הצבים הנדירים האלה. פרטים מפינות חי ומאנשים פרטיים נאספו לאטם, ועליזה ייסדה את "דור האימהות והאבות": אברהם, יצחק ויעקב - שלושה צבים זכרים, ושרה, רבקה, רחל ולאה - ארבע הצבות האימהות. ההתחלה לא הייתה מבטיחה. הביצים הראשונות לא היו פוריות, וחלקן

צילום: ד"ר נועם ורנר

הצבונים הנולדים בגרעין הרבייה שבגן החיות מזהים ומסומנים.

צילום: חזי ששון

העברת הצבים לכלוב האקלום בנגב.

צילום: חזי ששון

צב היבשה המדברי מוגדר על ידי IUCN - איגוד שמירת הטבע העולמי, כמצוי בסכנת הכחדה חמורה.

התבקעו טרם זמן. לאחר שנה חגגנו את לידתה של ראובת, צבת היבשה המדברית הראשונה שבקעה בשביה בגן החיות. המחזור הבא היה כבר מוצלח יותר - שמעון ולוי הגיחו לעולם באותו יום ומיד לאחריהם גם יהודה ודן. בשנה האחרונה הזרם כבר לא עומד במספר שבטי ישראל - עשרות צבונים בוקעים, וכבר מחפשים

שמות לכולם בכל ספר בראשית. כמו גם בנושאים חשובים אחרים - את כל הביצים לא שמים בסל אחד, וגרעין רבייה נוסף הוקם על ידי קבוצת צבים "יורדים" - צבי יבשה מדבריים שבקעו בגן החיות התנ"כי והוטסו לגן החיות ברומא - שקיבל על עצמו, לאור ניסיונו הרב וקשריו הטובים עם גן החיות הירושלמי, לקיים גרעין

אינו מעודכן, החליטו בגן החיות התני"כי לערוך סקר ראשוני של חולות הנגב במטרה לאתר את אזורי התפוצה הנוכחיים של המין ואת הגורמים המסכנים אותו. הסקר נערך בחודשי החורף והאביב של 2004-2005 על ידי בועז שחם, איש החברה להגנת הטבע, שהוא הרפטולוג (חוקר זוחלים) מומחה. במהלך הסקר תועדו לא רק הצבים החיים אלא ממצאים נוספים, כגון עקבות שיכולים להעיד על פעילות צבים באזור מסוים. שישה אזורי חולות במערב הנגב נבחנו: חולות שמורת הטבע משאבים, עגור, שונרה, נחל סכר, צאלים וניצנה. כל אזור נבדל מהאחרים בגורמי הסיכון הקיימים בו, דבר שעשוי לרמוז על הגורמים המסוכנים ביותר עבור צב היבשה המדברי. באופן לא מפתיע, כמות הממצאים הגבוהה ביותר הייתה בתחומי שמורת הטבע משאבים, אזור שכמעט אינו מופרע על ידי פעילות אנושית כלשהי. לעומת זאת, באזור ניצנה לא נמצאו כלל סימנים לפעילות, פרט לשרידי צבים. זהו אזור של התיישבות חדשה שבה עבר בית הגידול שינוי קיצוני והפך לאזור חקלאי, ורבים מבעלי החיים עוקבי אדם שהגיעו לשם, כגון עורבים, שועלים או כלבים, טורפים את ביצי הצבים ואת הצבים הצעירים. גורם סיכון נוסף שהתבלט הוא פעילות רכבי צבא כבדים, נמצאו מעט מאוד סימני פעילות, וגם בחולות עגור ושונרה, החביבים על נהגי רכבי השטח

האזרחיים למיניהם, המצב אינו מזהיר. בנוסף לבעיות שתוארו לעיל, בעיה קשה נוספת המאיימת על המין, כמו גם על מיני צבי יבשה רבים אחרים, שממצאי הסקר אינם יכולים לאמוד את ממדיה, היא איסוף פרטים להחזקה כחיות מחמד.

פרק מחקרי נוסף התקיים במקביל ובחן את הממצאים. צוות בראשותה של ד"ר גילה כחילה מהאוניברסיטה העברית, יחד עם אנשי צוות גן החיות התני"כי, בדקו את התאמת ה-DNA של הצבים בגרעין הרבייה לזה של אלה שנדגמו בטבע - ומצאו זהות, המאפשרת את ההתקדמות לשלב הבא של התכנית.

לצבים באזורים המושבים מטופלים ומצויים בבקרה, וכי יש סיכוי סביר לתכנית. בינתיים, האתגר והצלחת התכנית מהווים עידוד גדול לעתיד.

ועד אז, נכון להיום, אם אתם נתקלים במהלך טיולכם בצב, אתם מוזמנים להסתכל עליו ולהתרשם מהחיה העתיקה, המיוחדת והמעניינת הזאת, אבל בבקשה, אל תרימו אותו והניחו לו לנפשו. זה המעט שכולנו יכולים לעשות כדי לסייע בשימורו של צב היבשה המדברי, רגע אחד לפני שבמהירות מדהימה ייעלם המין מארצנו, ולכן מהעולם כולו.

בימי החורף שחלף העביר צוות גן החיות התני"כי לאקלום מבוקר עשרה צבים שבקעו בגן החיות - לכלוב אקלום שהוקם על ידי צוות הגן בחולות שמזרחית לקיבוץ רביבים, תחת עיניהם הפקוחה של מתיישבים הגרים באזור באחת מחוות הבודדים. המהלך הזה נועד לבחון את הסתגלותם של הצבים לתנאי האקלים והמזון הטבעיים בשטח - מתוך מחשבה שאם הניסוי יעלה יפה ייכנסו בגן החיות התני"כי וברשות הטבע והגנים למהלך שהוא "חלומם" של אנשי גני החיות בעולם כולו ושל אנשי שמירת טבע - ניסיון להשיב את בעלי החיים לטבע, ובמקרה שלנו את צבי היבשה המדבריים לאזור בית הגידול הטבעי שלהם בדרום הארץ. הדבר יחייב בדיקה שגורמי הסיכון

צילום: ד"ר טומס ורנר

צילום: חזי ששון